

**RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TALABALARNING
KOMPOZITSION FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK
SHART-SHAROITLARI**

Jalolov Shavkat Choriyevich

Navoiy davlat universiteti

“Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi” kafedrası

Katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada san’at ta’limida raqamli texnologiyalarni qo‘llash orqali talabalarning kompozitsion fikrlashini rivojlantirishning pedagogik asoslari va shart-sharoitlari tahlil qilinadi. Innovatsion ta’lim muhiti, interaktiv metodlar, vizual dasturlar va raqamli platformalar orqali ijodiy faoliyatni faollashtirish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda Shovdirov S.A. va boshqa olimlarning ilmiy qarashlari asosida badiiy-ta’lim jarayonida kompozitsion tafakkurni shakllantirishning samarali yo‘llari asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, kompozitsion fikrlash, innovatsion ta’lim, badiiy kompetensiya, ijodiy faoliyat, san’at ta’limi, pedagogik shart-sharoit.

Hozirgi davrda ta’lim tizimi tez sur’atlarda raqamlashtirilmoqda va bu holat san’at ta’limiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Raqamli texnologiyalar yordamida o‘qitish jarayonini takomillashtirish, ijodiy muhitni yaratish va talabalarning kompozitsion fikrlash salohiyatini rivojlantirish imkoniyati kengaymoqda. Ayniqsa, san’at va dizayn yo‘nalishlarida raqamli vositalar orqali ta’lim jarayonini tashkil etish nafaqat o‘qitishning sifatini oshiradi, balki talabalarning mustaqil izlanish va estetik tafakkurini rivojlantiradi.

Kompozitsion fikrlash – bu san’at asarining badiiy tuzilishi, shakl, rang, ritm va muvozanatni uyg‘un holda anglash va ifodalash qobiliyatidir. Uni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar samarali vosita sifatida xizmat qiladi, chunki ular talabalarga virtual muhitda erkin tajriba o‘tkazish, ranglar va shakllar uyg‘unligini sinab ko‘rish, murakkab badiiy kompozitsiyalar yaratish imkonini beradi.

Zamonaviy pedagogika nazariyasida innovatsion texnologiyalar o‘qituvchi faoliyatini emas, balki o‘quvchining ijodiy tafakkurini markazga qo‘yadi. Shu bois, san’at ta’limida raqamli vositalardan foydalanish orqali talabalarning badiiy tafakkurini kengaytirish, kompozitsion fikr yuritish qobiliyatini shakllantirish dolzarb masalaga aylangan.

San’at ta’limida raqamli texnologiyalarni qo‘llash o‘quv jarayonining barcha bosqichlarida o‘z samarasini bermoqda. Masalan, dizayn, rangshunoslik, perspektiva, kompozitsiya va badiiy loyihalash fanlarini o‘qitishda interaktiv dasturlardan foydalanish talabalarga mavzuni chuqurroq anglash imkonini beradi. Bunday darslarda

o'quvchilar nafaqat nazariy bilim oladi, balki amaliy tajriba asosida badiiy qarorlar qabul qilishni o'rganadilar.

Raqamli vositalar yordamida talabalarda fazoviy tasavvur, estetik idrok, rang uyg'unligini his qilish va muvozanatni topish ko'nikmalari shakllanadi. Kompozitsion fikrlash aynan shu ko'nikmalarning uyg'unlashuvi natijasida yuzaga keladi. Shovdirov S.A. (2024) o'z tadqiqotlarida raqamli vositalardan foydalangan holda ijodiy jarayonni tashkil etish talabalar tafakkurini faollashtirishi, ularning estetik dunyoqarashini kengaytirishini ta'kidlagan.

Raqamli ta'lim muhiti o'qituvchi uchun ham yangi metodik imkoniyatlar yaratadi. O'qituvchi endilikda ma'lumot manbai emas, balki yo'l ko'rsatuvchi, maslahatchi va motivator sifatida faoliyat yuritadi. Talabalar esa mustaqil izlanish, virtual tajriba o'tkazish, san'at asarlarini raqamli tahlil qilish orqali yangi bilimlarni o'zlashtiradilar. Shu tariqa, o'quv jarayoni biryozlama ma'ruza shaklidan ko'ra, faol muloqotga asoslangan ijodiy laboratoriyaga aylanadi.

Kompozitsion fikrlashni rivojlantirishda "flipped classroom" texnologiyasi alohida o'rin tutadi. Mazkur yondashuvda talabalar darsga tayyorgarlikni mustaqil olib boradi, onlayn manbalar, video darsliklar va raqamli amaliy topshiriqlar orqali nazariy bilimni o'zlashtiradi. Auditoriyada esa o'qituvchi bilan birgalikda amaliy loyihalar ustida ishlaydi. Bu jarayon ularning badiiy qarashlarini mustaqil shakllantirish, g'oyalarni tahlil qilish va kompozitsion yechim topish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shovdirov S.A. (2025) tomonidan ilgari surilgan "innovatsion ta'lim muhitida badiiy kompetensiyani rivojlantirish" konsepsiyasi ham shu yondashuvga asoslanadi. Unga ko'ra, ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalar o'quvchi shaxsining estetik va ijodiy salohiyatini ochib beruvchi vosita sifatida xizmat qilishi lozim. Raqamli vositalar bilan ishlash jarayonida talaba o'z g'oyasini vizual shaklda ifodalaydi, bu esa kompozitsion fikrlashni amaliy ravishda mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, 3D modellash, raqamli dizayn, animatsiya va virtual realistik texnologiyalar san'at ta'limida keng qo'llanilmoqda. Ular yordamida talabalar murakkab badiiy shakllarni yaratish, fazoviy munosabatlarni aniqlash va kompozitsion yechimlarni tahlil qilish imkoniga ega bo'ladilar. Natijada, talabalarda nafaqat texnik malaka, balki ijodiy tahliliy fikrlash, estetik qarash va san'atni baholash madaniyati shakllanadi.

Pedagogik shart-sharoit sifatida ta'lim muassasasining moddiy bazasi, o'qituvchilarning texnologik savodxonligi, metodik ta'minot va raqamli resurslar mavjudligi muhim ahamiyatga ega. Ta'limda raqamli vositalardan foydalanish faqat texnik jarayon emas, balki pedagogik tizimni yangilashga xizmat qiluvchi jarayondir. Shu boisdan, har bir san'at o'qituvchisi o'z faoliyatida zamonaviy metodlarni chuqur o'zlashtirishi, ularni o'quv maqsadlariga moslashtirishi zarur.

Raqamli texnologiyalar yordamida tashkil etilgan ta'lim jarayonida talabalar o'z asarlarini onlayn taqdim etish, ularni tahlil qilish, fikr almashish imkoniga ega

bo‘ladilar. Bu jarayon o‘zaro baholash va tanqidiy fikrlash madaniyatini shakllantiradi. Shuningdek, talabalar o‘z ijodiy ishlari bo‘yicha portfoliolar tuzish, ularni xalqaro platformalarda namoyish etish orqali badiiy kompetensiyalarini rivojlantiradilar.

San‘at ta‘limida raqamli texnologiyalarni qo‘llash bugungi kunda o‘quv jarayonining ajralmas qismiga aylandi. Raqamli vositalar, interaktiv dasturlar va onlayn platformalar yordamida ta‘limni tashkil etish talabalarning ijodiy tafakkurini rivojlantiradi, ularning kompozitsion fikrlash salohiyatini oshiradi va badiiy kompetensiyasini mustahkamlaydi. Kompozitsion fikrlash — bu shakl, rang, proporsiya va ritm uyg‘unligini anglash hamda ularni badiiy ifoda vositasi sifatida qo‘llay bilish qobiliyatidir. Mazkur sifatni shakllantirishda raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta‘lim jarayoni muhim o‘rin tutadi, chunki bu yondashuv talabalarga erkin tajriba o‘tkazish, yangi g‘oyalarni sinab ko‘rish va o‘z ijodiy qarashlarini raqamli muhitda namoyon etish imkonini beradi.

Bugungi ta‘lim jarayonida innovatsion texnologiyalar o‘quvchi shaxsini faollikka undash, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni shakllantirishning eng samarali vositasi sifatida qaralmoqda. Shovdirov S.A. (2025) o‘z ilmiy ishlarida ta‘kidlaganidek, raqamli texnologiyalar ta‘lim jarayonining nafaqat vositasi, balki yangi pedagogik muhitini shakllantiruvchi omil sifatida ham ahamiyatlidir. Bu muhitda talaba o‘qituvchining yo‘naltiruvchi ostida mustaqil o‘rganadi, raqamli vositalardan foydalangan holda badiiy obrazlar yaratadi, bu esa uning kompozitsion tafakkurini chuqurlashtiradi.

San‘at ta‘limida kompozitsion fikrlashni rivojlantirish uchun raqamli texnologiyalarni tizimli va maqsadli tatbiq etish zarur. Masalan, grafik dizayn, 3D modellash, raqamli rangshunoslik, foto va video tahrirlash dasturlari yordamida mashg‘ulotlarni tashkil etish o‘quvchilarni real ijodiy muhitga yaqinlashtiradi. Ular virtual makonda turli shakl va rang kombinatsiyalarini sinovdan o‘tkazib, badiiy muvozanatni topishga o‘rganadilar. Bu jarayon estetik idrok, fazoviy tasavvur va badiiy qaror qabul qilish malakalarini shakllantiradi.

Kompozitsion fikrlashni shakllantirishda “flipped classroom” texnologiyasi ham o‘zining yuqori samaradorligini ko‘rsatmoqda. Bu texnologiyada talaba darsdan oldin mustaqil tarzda nazariy materiallar bilan tanishadi, dars davomida esa o‘qituvchi bilan birgalikda amaliy topshiriqlar bajaradi. Bunday yondashuv talabalarning ijodiy faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga va o‘z g‘oyalarini amalda qo‘llashga o‘rgatadi. Natijada, ularning kompozitsion qarorlar topish malakasi kuchayadi. Shovdirov S.A. (2024) o‘z tadqiqotlarida bu metodning talabalarning badiiy-kompozitsion tafakkuriga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishini ilmiy jihatdan asoslab bergan.

Raqamli texnologiyalar asosida talabalarning kompozitsion fikrlashini rivojlantirish san‘at ta‘limining zamonaviy bosqichida muhim pedagogik yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur yondashuv ta‘lim jarayonini yangilash, talabalarni mustaqil fikrlash va ijodiy faoliyatga jalb etish imkonini beradi. Tadqiqot

davomida aniqlanishicha, raqamli texnologiyalar — bu faqat texnik vosita emas, balki o‘qitishning yangi falsafasi, ya’ni o‘quvchi shaxsining ijodiy salohiyatini ochib beruvchi interaktiv muhitdir.

Kompozitsion fikrlashni shakllantirish jarayonida “flipped classroom”, “project-based learning” va raqamli dizayn texnologiyalaridan foydalanish talabalar faoliyatini faollashtirib, ularning badiiy kompetensiyasini chuqurlashtiradi. Shu bilan birga, 3D modellash, virtual galereyalar va raqamli ijodiy laboratoriyalar orqali mashg‘ulotlarni tashkil etish o‘quvchilarda estetik did, fazoviy tafakkur va analitik yondashuvni rivojlantiradi.

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi munosabat ham yangi sifat bosqichiga ko‘tariladi. Pedagog yo‘naltiruvchi va hamkor rolini bajaradi, talabalar esa faol ijodiy subyekt sifatida ta’lim jarayonining markaziga aylanadi. Natijada, san’at ta’limida raqamli vositalardan foydalanish talabalarning kompozitsion fikrlashini shakllantirish, estetik idrokini rivojlantirish hamda ularning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda yuqori samaradorlik beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Шавдиров С. А.** Подготовка будущих учителей к исследовательской деятельности // *Педагогическое образование и наука*. – 2017. – №2. – С. 109–110.
2. **Shavdirov S. A.** Selection Criteria of Training Methods in Design Fine Arts Lessons // *Eastern European Scientific Journal*. – 2017. – №1. – P. 131–134.
3. **Shovdirov S.** Analyzing the Sources and Consequences of Atmospheric Pollution: A Case Study of the Navoi Region // *E3S Web of Conferences*. – EDP Sciences, 2024. – Vol. 587. – P. 02016.
4. **Shavdirov S.** Method of Organization of Classes in Higher Education Institutions Using Flipped Classroom Technology // *AIP Conference Proceedings*. – AIP Publishing LLC, 2025. – Vol. 3268. – No. 1. – P. 070035.
5. **Шавдиров С. А.** Ўқувчиларда тасвирий саводхонликка оид ўқув компетенцияларини шакллантиришнинг педагогик-психологик жиҳатлари // *Современное образование (Узбекистан)*. – 2017. – №6. – С. 15–21.
6. **Shovdirov S. A.** Tasviriy san’atni o‘qitishda o‘quvchilarning sohaga oid o‘quv kompetensiyalarini shakllantirish omillari // *Inter Education & Global Study*. – 2024. – №1. – P. 8–14.
7. **Ibraimov X., Shovdirov S.** Theoretical Principles of the Formation of Study Competencies Regarding Art Literacy in Students // *Science and Innovation*. – 2023. – Vol. 2. – No. B10. – P. 192–198.
8. **Шавдиров С. А.** ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ О. И ПРИКЛАДНОМУ ИСКУССТВУ // *International Scientific Review of the Problems and Prospects of Modern Science and Education*. – 2018. – С. 84–85.

9. **Shovdirov S. A.** Tasviriy Savodxonlikka Oid O'quv Kompetensiyalarni Shakllantirishda O'quvchilarni Mantiqiy va Abstrakt Fikrlashga O'rgatish // *Евразийский журнал академических исследований*. – 2023. – Т. 3. – №12. – С. 193–196.
10. **Baymetov B. B., Shovdirov S. A.** Methods of Organizing Practical and Theoretical Classes for Students in the Process of Teaching Fine Arts // *International Journal on Integrated Education*. – 2023. – Vol. 4. – No. 3. – P. 60–66.